

Bijlagen

Bijlage Screeningslijst KOPP/KVO in te vullen door de hulpverlener – 215

Literatuur – 221

Register – 229

Bijlage Screeningslijst KOPP/ KVO in te vullen door de hulpverlener

Deel 1 Informatie over de ouders

■ Achtergrondinformatie

Cliëntgegevens:

- a. aanmelddatum:
- b. geslacht:
- c. diagnose voor zover bekend:
- d. kruis aan welke symptomen de ouder vertoont:

hallucinaties	agressie gericht op de ander
wanen	verwaarlozing van zichzelf
paranoïde	verwaarlozing van de ander
angst (irreëel)	zelfbeschadiging
depressiviteit	druggebruik
isolement	alcoholisme
apathie	bizar gedrag
verwardheid	agitatie
slaapstoornissen	niet-reële lichamelijke klachten
eetstoornissen	psychiatrische opname
agressie gericht op zichzelf	anders, nl ...

- e. wanneer zijn de klachten ontstaan:
- f. andere relevante achtergrondinformatie:

■ Gezinsamenstelling

- tweeoudergezin
- eenoudergezin
- meergeneratiegezin
- anders, nl.

■ Gegevens over de kinderen

	naam	geb.datum	m/v	uit/thuiswonend	school	hulpverlening
1						
2						
3						
4						

■ Inzicht in eigen problematiek en invloed op het kind

- a. Erkent de ouder dat hij/zij psychiatrische/verslavingsproblemen heeft? ja/nee
- b. Denkt de ouder dat deze problemen invloed hebben op de opvoeding die hij/zij geeft?
ja/nee

- c. Denkt de ouder dat deze problemen invloed hebben op het kind? ja/nee
- d. Wil de ouder opvoedingsondersteuning? ja/nee

■ Invloed van de problemen van de zieke ouder op het kind

- a. Heeft de ouder kennis over de invloed van de psychiatrische/verslavingsproblemen van de ouder op het kind? ja/nee
- b. Heeft de eventuele partner kennis over de invloed van de psychiatrische/verslavingsproblemen op het kind? ja/nee
- c. Heeft de ouder kennis van de mogelijkheden om de kinderen te ondersteunen? ja/nee
- d. Maakt de ouder gebruik van deze ondersteuningsmogelijkheden? ja/nee
- e. Geeft de ouder informatie over de problemen aan het kind? ja/nee

■ Gezinsinteracties

- a. Communicatie:
 - Waarover wordt er met het kind gesproken (school? hobby's? vrienden?).
 - Als het kind problemen heeft of bijvoorbeeld verdrietig is, wordt daar dan over gepraat of wordt het genegeerd? En hoe wordt er door de ouder met het kind over gepraat?
 - Wordt er in huis vooral geschreeuwd/geslagen als communicatiemethode met elkaar?
 - Welke activiteiten onderneemt het gezin gezamenlijk?
- b. Relaties tussen de ouders:
 - Praten de ouders met elkaar over de ziekte of de gezinsproblemen?
 - Ondersteunen de ouders elkaar?
 - Hoe is de sfeer tussen beide ouders?
- c. Mate van stabiliteit in het gezin:
 - Wat zijn de vaste afspraken met betrekking tot tijden van eten, slapen, en dergelijke?
 - Welke vaste afspraken zijn er nog meer?
- d. Toegankelijkheid van het gezin voor 'derden':
 - Hoe zijn de contacten met de (schoon)familie?
 - Bij wie kan de ouder buiten de familie om terecht voor hulp en steun?

■ Functioneren van de zieke ouder

- a. Is de cliënt emotioneel betrokken bij het kind? ja/nee
- b. Is de cliënt in staat het kind liefdevol te bejegenen? ja/nee
- c. Heeft de cliënt voldoende invoelend vermogen? ja/nee
- d. Heeft de cliënt voldoende geduld? ja/nee
- e. Is de cliënt in staat het kind structuur te bieden? ja/nee
- f. Is de cliënt in staat leiding te geven aan het kind? ja/nee
- g. Houdt de cliënt rekening met de leeftijdgebonden mogelijkheden van het kind? ja/nee
- h. Is de cliënt in staat een goede voorbeeldfunctie te vervullen? ja/nee
- i. Kan de cliënt continuïteit in de dagelijkse zorg bieden? ja/nee
- j. Is de cliënt voorspelbaar in het gedrag naar het kind? ja/nee
- k. Maakt de cliënt misbruik van zijn machtspositie? ja/nee

- **Samenvattende inschatting op dit moment van het functioneren van de zieke ouder**

- onvoldoende
- matig
- voldoende
- goed

- **Functioneren van de 'andere' ouder**

- a. Maakt de ouder een gezonde/stabiele indruk? ja/nee
- b. Is de ouder beschikbaar voor het kind? ja/nee
- c. Is de ouder emotioneel betrokken bij het kind? ja/nee
- d. Is de ouder in staat het kind liefdevol te bejegenen? ja/nee
- e. Heeft de ouder voldoende invoelend vermogen? ja/nee
- f. Heeft de ouder voldoende geduld? ja/nee
- g. Is de ouder in staat het kind structuur te bieden? ja/nee
- h. Is de ouder in staat leiding te geven aan het kind? ja/nee
- i. Houdt de ouder rekening met de leeftijdgebonden mogelijkheden van het kind? ja/nee
- j. Is de ouder in staat een goede voorbeeldfunctie te vervullen? ja/nee
- k. Kan de ouder continuïteit in de dagelijkse zorg bieden? ja/nee
- l. Is de ouder voorspelbaar in het gedrag naar het kind? ja/nee
- m. Maakt de ouder misbruik van zijn machtspositie? ja/nee
- n. Biedt de ouder continuïteit in de dagelijkse zorg? ja/nee
- o. Biedt de ouder het kind (compenserende) activiteiten? ja/nee

- **Samenvattende inschatting op dit moment van het functioneren van de 'andere' ouder**

- onvoldoende
- matig
- voldoende
- goed

Deel 2 Informatie over de kinderen (per kind doorlopen)

- **Algemene indruk over het functioneren van het kind**

- a. Zijn er problemen? Zo ja, hoe lang en welke problemen zijn er?
- b. Zijn er zorgen om het welbevinden van het kind. Zo ja, welke zorgen?
- c. Zijn er vragen of twijfels ten aanzien van het kind. Zo ja, welke vragen of twijfels?

- **Zicht van het kind op het probleem**

- a. Heeft het kind de juiste informatie over de problemen van de zieke ouder? ja/nee
- b. Zegt het kind zelf problemen te hebben? ja/nee
- c. Hoe zijn de problemen van het kind volgens het kind zelf ontstaan?
- d. Hoe is het voor het kind dat de ouder ziek is?

- **Ondersteuning van het kind door:**

- a. broertjes/zusjes? ja/nee
- b. familie? ja/nee
- c. vrienden/kennissen van de ouders? ja/nee

- d. mensen uit de buurt? ja/nee
- e. vriendjes/vriendinnetjes? ja/nee
- f. leerkrachten? ja/nee
- g. mensen van hobbyclubs/verenigingen? ja/nee
- h. hulpverleners? ja/nee
- i. anderen, nl.

■ Copingvaardigheden van het kind

- a. Kan het kind gevoelens uiten? ja/nee
- b. Kan het kind om aandacht/hulp/informatie vragen? ja/nee
- c. Kan het kind grenzen stellen/aangeven dat iets te veel is? ja/nee
- d. Kan het kind afstand nemen van de situatie thuis? ja/nee
- e. Kan het kind omgaan met negatieve reacties uit de omgeving? ja/nee
- f. Komt het kind tot spel? ja/nee

■ Specifieke reacties van het kind

- a. Past het kind zich erg aan de situatie thuis aan? ja/nee
- b. Voelt het kind zich schuldig over bepaalde situaties? ja/nee
- c. Schaamt het kind zich voor de situatie thuis? ja/nee
- d. Heeft het kind een negatief zelfbeeld? ja/nee
- e. Neemt het kind meer verantwoordelijkheid op zich dan gezien de leeftijd gepast is? ja/nee
- f. Geven de ouders het kind veel verantwoordelijkheden? ja/nee
- g. Zijn er andere specifieke reacties, zo ja welke?

■ Non-specifieke reacties van het kind

- a. Heeft het kind last van slaapproblemen? ja/nee
- b. Heeft het kind last van eetproblemen? ja/nee
- c. Heeft het kind last van angsten? ja/nee
- d. Maakt het kind een sombere of depressieve indruk? ja/nee
- e. Maakt het kind een gespannen indruk? ja/nee
- f. Heeft het kind veel boze buien? ja/nee
- g. Heeft het kind last van concentratieproblemen? ja/nee
- h. Plast het kind 's nachts in bed? ja/nee
- i. Behaalt het kind slechte schoolresultaten? ja/nee
- j. Komen er wel eens klachten van leerkrachten? ja/nee
- k. Heeft het kind last van lichamelijke klachten? ja/nee; zo ja, welke?
- l. Welke andere non-specifieke reacties zijn er?

Literatuur

- Alink, L. R. A., IJzendoorn, M. H. van, Bakermans-Kranenburg, M. J., Pannebakker, F., Vogels, T., & Euser, S. (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Leiden: Casimir Publishers.
- Anthony, E. J. (1969). A clinical evaluation of children with psychotic parents. *American Journal of Psychiatry*, *126*(2), 177–184.
- Anthony, E. J. (1987). Children at high risk for psychosis growing up successfully. In E. J. Anthony & B. J. Cohler (Red.), *The invulnerable child* (pag. 147–184). New York: Guilford Press.
- Appleyard, K., Byron, E., Van Dulmen, M. H. M., Sroufe, L. A. (2005). When more is not better: The role of cumulative risk in child behavior outcomes. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, *46*, 235–245.
- Ashman, S. B., Dawson, G., Panagiotides, H., Yamada, E., & Wilkinson, C. W. (2002). Stress hormone levels of children of depressed mothers. *Development and Psychopathology*, *14*(2), 333–349.
- Beardslee W. R. (2002). *Breaking the silence: When a parent is depressed. Protecting the children and strengthening the family*. New York: Little, Brown & Company.
- Beardslee, W. R., & Podorefsky, D. (1988). Resilient adolescents whose parents have serious affective and other psychiatric disorders: Importance of selfunderstanding and relationships. *American Journal of Psychiatry*, *145*(1), 63–69.
- Beardslee, W. R., Bemporad, J., Keller, M. B., & Klerman, G. L. (1983). Children of parents with major affective disorders: A review. *American Journal of Psychiatry*, *140*, 825–832.
- Beardslee, W. R., Schultz, L. H., & Selman, R. L. (1987). Level of social-cognitive development, adaptive functioning, and DSM-III diagnoses in adolescent offspring of parents with affective disorders: Implications of the development of the capacity for mutuality. *Developmental Psychology*, *23*(6), 807–815.
- Beardslee, W. R., Salt, P., Porterfield, K., Clarke Rothberg, P., Velde, P. van de, Swatling, S., Hoke, L., Moilanen, D. L., & Wheelock, I. (1993). Comparison of preventive interventions for families with affective disorders. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *32*(2), 254–263.
- Beardslee, W. R., Wright, E. J., Salt, P., Drezner, K., Gladstone, T., Versage, E., & Rothberg, P. C. (1997). Examination of children's responses to two preventive intervention strategies over time. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *36*, 196–204.
- Beardslee, W. R., Versage, E. M., & Gladstone, T. R. G. (1998). Children of affectively ill parents: A review of the past ten years. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *37*, 1134–1141.
- Beardslee, W. R., Gladstone, T. R. G., Wright, E. J., Cooper, A. B. (2003). Family-based approach to the prevention of depressive symptoms in children at risk: Evidence of parental and child change. *Pediatric*, *112*(2), e119–e131.
- Beardslee, W. R., Hosman, C., Solantaus, T., Doesum, K. van, & Cowling, V. (2006). Supporting children and families of mentally ill parents: An opportunity for effective prevention all too often neglected. In C. Hosman, E. Jane-Llopis, & S. Saxena (Red.) *Prevention of mental disorders: Effective interventions and policy options*. Oxford University Press.
- Berg, M. P. van den. (2006). *Parental psychopathology and the early developing child: The Generation R Study*. Dissertation. Rotterdam: Rotterdam Erasmus University.
- Bergink, V. (31 October 2012). *First-onset postpartum psychosis*. Proefschrift. Ridderkerk: Ridderprint BV.
- Bergink, V., Burgerhout, K. M., Weigelt, K., Pop, J. V., Wit, H. de, Drexhage, R. C., Kushner, S. A., & Drexhage, H. A. (2013). Immune system dysregulation in first-onset postpartum psychosis. *Biological Psychiatry*, *73*(10), 1000–1007.
- Bijl, R. V., & Ravelli, A. (1998). Psychiatrische morbiditeit, zorggebruik en zorgbehoefte; resultaten van de Netherlands Mental Health Survey and Incidence Study (NEMESIS). *TSG (tijdschrift voor gezondheidswetenschappen)*, *76*, 446–457.
- Birmaher, B., Axelson, D., Monk, K., Kalas, C., Goldstein, B., & Hickey, M. B. (2009). Lifetime psychiatric disorders in school-aged offspring of parents with bipolar disorder: The Pittsburgh Bipolar Offspring Study. *Archives of General Psychiatry*, *66*(3), 287–296.
- Bolier, L., & Cuijpers, P. (2000). *Effectieve verslavingspreventie op school, in het gezin en in de wijk*. Utrecht: Trimbo-instituut.
- Bool, M. (1998). Kinderen van ouders met psychiatrische problematiek. In P. M. Dingemans & M. A. de Pater-Zijlstra (Red.), *Gezinsbegeleiding bij psychotische patiënten, een aanzet tot transmurale hulpverlening* (1e druk, pag. 121–132). Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Bool, M. (2005). *Kinderen uit de knel*. Utrecht: Trimbo-instituut.
- Bool, M., Zanden, R. van de, Smit, J., Blekman, K., & Doesum, K. van. (2007). *Factsheet preventie. Kinderen van ouders met psychische problemen*. Utrecht: Trimbo-instituut.
- Brok, C., & Doesum, K. van. (1998). Positieve interactie tussen depressieve moeders en hun baby's. Een preventieve interventie. *Maandblad Geestelijke Gezondheid*, *9*, 835–845.

- Carta, J. C., Atwater, J. B., Greenwood, C. R., et al. (2001). Effects of cumulative prenatal substance exposure and environmental risks on children's developmental trajectories. *Journal of Clinical Child Psychology, 30*(3), 327–337.
- Caspi, A., & Moffitt, T. E. (2006). Gene-environment interactions in psychiatry: Joining forces with neuroscience. *Nature Reviews Neuroscience, 7*(7), 583–590.
- Chang, J. J., Halpern, C. T., & Kaufman, J. S. (2007). Maternal depressive symptoms, father's involvement, and the trajectories of child problem behaviors in a US national sample. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 161*(7), 697–703.
- Cicchetti, D., Rogosch, F. A., & Toth, S. L. (1998). Maternal depressive disorder and contextual risk: Contributions to the development of attachment insecurity and behavior problems in toddlerhood. *Development and Psychopathology, 10*(2), 283–300.
- Clark, D. B., Cornelius, J., Wood, D., & Vanyukov, M. (2004). Psychopathology risk transmission in children of parents with substance use disorders. *American Journal of Psychiatry, 161*(4), 685–691.
- Clercq, J. de. (2003). Hulpverlener: kruispunt tussen ouders met een majeure psychiatrische problematiek en hun kinderen? Een verhaal over liefde en structuur. *Tijdschrift voor Familiotherapie, 9*, 3–46.
- Compas, B. E., Connor-Smith, J. K., Saltzman, H., Thomsen, A. H., & Wadsworth, M. E. (2001). Coping with stress during childhood and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research. *Psychological Bulletin, 127*, 87–127.
- Coolen-Peredina, C. (1989). Kinderen van alcoholverslaafden, een literatuurstudie. (*Tijdschrift voor pedagogiek, psychiatrie en psychologie*) *Kind en Adolescent, 10*(3), 109–119.
- Crockenberg, S. C., & Leerkes, E. M. (2003). Parental acceptance, postpartum depression, and maternal sensitivity: Mediating and moderating processes. *Journal of Family Psychology, 17*(1), 80–93.
- Cuijpers, P. (1999). Preventieprogramma's voor kinderen van alcoholafhankelijke ouders, een overzicht van de literatuur. *Kind en Adolescent, 20*(4), 248–261.
- Cuijpers, P. (2005). *Kinderen van probleemdrinkers*. In J. Hermans (Red.), *Handboek Jeugdzorg deel 1* (pag. 429–437). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Cuijpers, P., Langendoen, Y., & Bijl, R. V. (1999). Psychiatric disorders in adult children of problem drinkers: Prevalence, first onset, and comparison with other risk factors. *Addiction, 94*, 1489–1498.
- Cummings, E. M., & Davies, P. T. (1994). Maternal depression and child development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 35*(1), 73–112.
- Deren, S. (1986). Children of substance abusers: A review of the literature. *Journal of Substance Abuse, 3*, 77–94.
- Dhondt, M., Doesum, K. van, & Zonneveld, J. (1988). *Als ouders psychiatrische problemen hebben*. Utrecht: LOP-GGZ.
- Doesum, K. van (1989). *Als ouders psychiatrische problemen hebben. Delphi-onderzoek over preventiemogelijkheden ten behoeve van ouders met psychiatrische problemen*. Nijmegen.
- Doesum, K. van, Frazer, W., & Dhondt, M. (1995). *Kinderen van ouders met psychiatrische problemen. Een studie naar preventieve interventies*. Utrecht: Landelijke Ondersteuning Preventie/Trimbosinstituut, LOP-reeks 5.
- Doesum, K. van, Kroeze, A., Leer-Ternisien, K., & Bool, M. (2002). *Handleiding psycho-educatieve gezinsinterventie KOPP. Gebaseerd op de methodiek van William R. Beardslee et al*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Doesum, K. T. M. van, Riksen-Walraven, J. M., Hosman, C. M. H., & Hoefnagels, C. A. (2008). A randomized controlled trial of a home-visiting intervention aimed at preventing relationship problems in depressed mothers and their infants. *Child Development, 79*(3), 547–561.
- Dorsselaer, S. van, Graaf, R. de, Verdurmen, J., Land, H. van 't., Have, M. ten, & Vollebergh, W. A. M. (2006). *Kerncijfers psychische stoornissen*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Drijver, H., & Rikken, M. (1990). Ervaringsdeskundigen aan het woord. Gesprekken met kinderen van ouders met psychiatrische problematiek. *Tijdschrift voor Jeugdhulpverlening en Jeugdwerk, 2*(1), 25–30.
- Elling-de Boer, A. M., & Majoor, L. B. J. (1991). *Verslaving. Handboek Jeugdgezondheidszorg*. Deel G14-1 t/m G14-1616. Maarssen: Elsevier.
- Elst, P. (2002). *Een gat in je ziel. Het erfgoed van een liefdeloze opvoeding*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Ende, P. C. van der, & Venderink, M. M. (2006). *Steun voor ouders met psychiatrische beperkingen. Rapportage van het onderzoek en het project ouders met psychiatrische beperkingen*. Groningen: Hanzehogeschool en GGZ Groningen.
- Ende, P. C. van der, & Venderink, M. M. (2008–2009). *De ouderrol: behoefteonderzoek en rehabilitatiemethodiek*. In A. Plooy, S. van Rooyen, & J. van Weeghel (Red.), *Psychiatrische rehabilitatie* (pag. 199–208). Amsterdam: Uitgever SWP.
- Ende, P. C. van der, Venderink, M. M., & Busschbach, J. T. (2010). Parenting with success and satisfaction. A rehabilitation intervention for parents with severe mental illness. *Psychiatric Services, 61*, 416.

- Ende, P. C. van der, Busschbach, J. T. van, Wiersma, D., & Korevaar, E. L. (2011). Ouders met ernstige psychische aandoeningen; epidemiologische gegevens. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 53(11), 851–856.
- Ende, P. C. van der, Busschbach, J. T., Nicholson, J., Korevaar, L., & Weeghel, J. van (2014). Parenting and psychiatric rehabilitation: Can parents with severe mental illness benefit from a new approach? *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 37(3), 201–208.
- Engelbertink, M. M. J., Ouden F. J. den, & Engelbertink, I. M. C. (2004). *Het blijven toch je ouders, ervaringsverhalen van kinderen van verslaafde ouders*. Amsterdam: Pearson Assessment and Information. ► www.ervaringsverhalen.nl/vervolgboek/ 'Het blijven toch je ouders, tien jaar later' is hier digitaal te lezen.
- Erkelens, P. (1987). Het perspectief voor kinderen van depressieve en psychotische ouders, een literatuuroverzicht. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek en Kinderpsychiatrie*, 12, 115–125.
- Factsheet 2. (2001). *Kinderen van ouders met psychische problemen*. Utrecht: Trimbos-instituut LOP.
- Factsheet KOPP/KVO. (2012). Utrecht: Trimbos-instituut.
- Foster, C. E., Webster, M. C., Weissman, M. M., Pilowsky, D. J., Wickramaratne, P. J., Rush, A., et al. (2008). Course and severity of maternal depression: Associations with family functioning and child adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(8), 906–916.
- Fraser, R., Anderson, E. L. J. K., Llod, D., & Judd, F. (2006). Intervention program for children of parents with a mental illness. *International Journal of Mental Health Promotion*, 8, 1.
- Fudge, E., & Mason, P. (2004). Consulting with young people about service guidelines relating to parental mental illness. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health*, 3(2) (► www.auseinet.com/journal/vol3iss2/fudgemason.pdf). Geraadpleegd op 23 februari 2006.
- Gameren, S. van (2006). *Leven met een psychisch zieke ouder*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Gezondheidsraad (2004). Noodgedwongen. Den Haag: Gezondheidsraad (publicatienr. 10).
- Gezondheidsraad (2011). Broodnodig. De ontwikkeling van kennis voor de openbare geestelijke gezondheidszorg. Den Haag: Gezondheidsraad, publicatienr. 2011/02.
- Goodman, S. H. (2007). Depression in mothers. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 107–135.
- Goodman, S. H., & Gotlib, I. H. (1999). Risk for psychopathology in the children of depressed mothers: A developmental model for understanding mechanisms of transmission. *Psychological Review*, 106(3), 458–490.
- Gopfert, M., Webster, J., & Seeman, M. V. (2004). *Parental psychiatric disorder: Distressed parents and their families* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.
- Graaf, R. de., Have, M. ten., & Dorsseelaar, S. van. (2010). *De psychische gezondheid van de Nederlandse bevolking. NEMESIS-2: Opzet en eerste resultaten*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Greenfield, S. F., Swartz, M. S., Landerman, L. R., & George, L. K. (1993). Long term psychosocial effects of childhood exposure to parental problem drinking. *American Journal of Psychiatry*, 50, 608–613.
- Hammen, C. (2003). Risk and protective factors for children of depressed parents. In S. S. Luthar (Red.), *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*. New York: Cambridge University Press.
- Hartgers, M. (1988). 'Kom gauw! Je vader heeft het weer!'. Lezing uitgesproken op studiemiddag van Robert Fleury Stichting en RIAGG Haagrand: kinderen van ouders met psychiatrische problemen. Doortje Kal (Red.).
- Heer de-Wunderink, C., Caro-Nienhuis, A. D., Sytema, S., & Wiersma, D. (2007). *UTOPIA. Uit en Thuis: Onderzoek naar de participerende instellingen van de RIBW Alliantie*. Groningen.
- Hillegers, M. H. J., Burger, H., Wals, M., Reichart, C. G., Verhulst, F. C., & Nolen, W. A. (2004). The impact of stressful life events, familial loading and their interaction on the onset of mood disorders. A study in a high-risk cohort of adolescent offspring of bipolar parents. *British Journal of Psychiatry*, 185, 97–101.
- Hillegers, M. J. H., Reichart, C. G., Wals, M., Verhulst, F. C., Ormel, J., & Nolen, W. A. (2005). Five-year prospective outcome of psychopathology in the adolescent offspring of bipolar parents. *Bipolar Disorders*, 7(4), 344–500.
- Horwitz, S. M., Briggs-Gowan, M. J., Storfer-Isser, A., & Carter, A. S. (2007). Persistence of maternal depressive symptoms throughout the early years of childhood. *Journal of Women's Health*, 16(5), 678–691.
- Hosman, C. M. H., Doesum, K. van, & Santvoort, K. T. M. van (2009). Prevention of emotional problems and psychiatric risks in children of parents with a mental illness in the Netherlands: I. The scientific basis to a comprehensive approach. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health*, 8(3), 250–263.
- Huizink, A. C., Robles de Medina, P. G., Mulder, E. J., Visser, G. H., & Buitelaar, J. K. (2003). Stress during pregnancy is associated with developmental outcome in infancy. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(6), 810–818.
- Hutchings, J., Appleton, P., Smith, M., Lane, E., & Nash, S. (2002). Evaluation of two treatments for children with severe behaviour problems: Child behaviour and maternal mental health outcomes. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 30, 279–295.

- Kamerstuk (18 mei 2009). Antwoorden op Kamervragen van Bouwmeester en Bouchibti over kinderen van ouders in de geestelijke gezondheidszorg (GGZ) en de forensische GGZ. CZ/CGGZ-2927603.
- Kendler, K. S. (2001). Twin studies of psychiatric illness: An update. *Archives of General Psychiatry*, *58*, 1005–1014.
- Kendler, K. S., Jacobson, K. C., Meyers, J., et al. (2002). Sex differences in genetic and environmental risk factors for irrational fears and phobias. *Psychological Medicine*, *32*, 209–217.
- Knutsson-Medin, L., Edlund, B., & Ramklint, M. (2007). Experiences in a group of grownupchildren of mentally ill parents. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, *14*, 744–752.
- Krook, K. (2012). *Borderline de baas, gids voor naastbetrokkenen*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Ladee-Levy, J. V. (1988). Over psychotherapie bij kinderen met één of twee psychotische ouders. *Tijdschrift Kinder- en Jeugdpsychotherapie*, *3*, 116–136.
- Lambermon, M. W. E. (2003). Depressieve ouders: hoe hanteren hun kinderen de mogelijke tekorten in de opvoeding? *Ouderschap en ouderbegeleiding*, *6*, 164–170.
- Landau, R., Harth, P., Othnay, N., & Sharfhertz, C. (1972). The influence of psychotic parents on their children's development. *American Journal of Psychiatry*, *129*(1), 70–75.
- Landman-Peeters, K. M., Ormel, J., Sonderen, E. L. van, Boer, J. A. den, Minderaa, R. B., & Hartman, C. A. (2008). Risk of emotional disorder in offspring of depressed parents: Gender differences in the effect of a second emotionally affected parent. *Depression and Anxiety*, *25*(8), 653–660.
- Lee, L., Halpern, C. T., Hertz-Picciotto, I., Martin, S. L., & Suchindran, C. M. (2006). Child care and social support modify the association between maternal depressive symptoms and early childhood behavior problems: A US national study. *Journal of Epidemiology and Community Health*, *60*, 305–310.
- Lievegoed, M. (2007). *Zusje van mijn zusje, hoe overleef ik, hoe overleef ik haar?* Wormer: Immerc BV.
- Loon, H. van, & Verheij, F. (1991). Psychotische ouders van kinderen opgenomen in kinderpsychiatrische klinieken. *Kind en Adolescent*, *12*(3), 145–157.
- Mason, P. T., & Kreger, R. (2010). *Stop walking on eggshells: Taking your life back when someone you care about has Borderline Personality Disorder* (2nd edition). Oakland: New Harbinger Publications Inc. (In Nederland uitgegeven door: Uitgeverij Nieuwezijds, Amsterdam, 2011 Vertaling: Marjolijn Stoltenkamp en Marijke van der Horst).
- Mathew, R. J., Wilson, W. H., Blazer, D. G., & George, L. K. (1993). Psychiatric disorders in adult children of alcoholics: Data from the Epidemiologic Catchment Area project. *American Journal of Psychiatry*, *150*, 793–800.
- Maughan, A., Cicchetti, D., Toth, S. L., & Rogosch, F. A. (2007). Early-occurring maternal depression and maternal negativity in predicting young children's emotional regulational socioemotional difficulties. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *35*(5), 685–703.
- McGuffin, P., Owen, M. J., & Gottesman, I. I. (Red.). (2002). *Psychiatric genetics & genomics* (pag. 20–21). New York: Oxford University Press.
- McGuffin, P., Rijdsdijk, F., Andrew, M., et al. (2003). The heritability of bipolar affective disorder and the genetic relationship to unipolar depression. *Archives of General Psychiatry*, *60*, 497–502.
- Mesman, E., Nolen, W. A., Reichart, C. A., Wals, M., & Hillegers, M. H. (2013). The Dutch bipolar offspring study; 12 year follow-up. *American Journal of Psychiatry*, *5*, 542–549.
- Mowbray, C. T., & Mowbray, O. P. (2006). Psychosocial outcomes of adult children of mothers with depression and bipolar disorder. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, *14*(3), 130–142.
- Murray, L., & Cooper, P. (1996). The impact of postpartum depression on child development. *International Review of Psychiatry*, *8*, 55–63.
- Nair, P., Schuler, M., Black, M., Kettinger, L., & Harrington, D. (2003). Cumulative environmental risk in substance abusing women: Early intervention, parenting stress, child abuse potential and child development. *Child Abuse & Neglect*, *27*, 997–1017.
- Nauta M. H., Festen, H., Reichart, C. G., Nolen, W. A., Stant, D. A., Bockting, L. H., Wee, N. J. A. van der, Beekman, A., Dorelijers, T. A. H., Hartman, C. A., Jong, P. de, & Vries, S. O. de (2012). Preventing mood and anxiety disorders in youth: A Multi-centre RCT in the high risk offspring of depressed and anxious patients. *BMC Psychiatry*, ► <http://www.biomedcentral.com/1471-244X/12/31>.
- Nemesis. ► <http://www.nemesis.gfk.nl>.
- O'Connor, T. G., Heron, J., Golding, J., Beveridge, M., & Glover, V. (2002). Maternal antenatal anxiety and children's behavioural/emotional problems at 4 years – Report from the Avon Longitudinal Study of Parents and Children. *British Journal of Psychiatry*, *180*, 502–508.
- Ontwikkelcentrum Sociaal Verslavingsbeleid (2003). *Handreiking voor case management voor kinderen van verslaafde ouders*. Project Resultaten Scoren. GGZ Nederland.
- Peeters, B. (2006). Terug in de ouderrol. *PSY*, *11*, 20–21.

- Pieters, G., Vermote, R., & Docx, R. (1991). Ouderschap van psychotische patiënten: problemen bij de begeleiding. *Kind en Adolescent*, 12(3), 158–166.
- Rangarajan, S. (2008). Mediators and moderators of parental alcoholism effects on offspring self-esteem. *Alcohol and Alcoholism*, 43(4), 481–491.
- Ravelli, A., Bijl, R. V., & Zessen, G. van. (1998). Comorbiditeit van psychiatrische stoornissen in de Nederlandse bevolking: resultaten van de Netherlands Mental Health Survey and Incidence Study (Nemesis). *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 40(9), 531–544.
- Reupert, A., Cuff, R., Drost, L., Foster, K., Doesum, K. van, & Santvoort, F. van. (2012). Intervention programs for children whose parents have a mental illness: A review. *Medical Journal of Australia*, 1(Suppl 1), 18–22.
- Rijdt, L. de, & Eycken, W. van der (1991). Gestoorde ouders – Gestoorde kinderen? *Tijdschrift Kind en Adolescent*, 12(3), 125–135.
- Robinson, M., Oddy, W. H., Li, J., Kendall, G. E., Klerk, N. H. de, Silburn, S. R., et al. (2008). Pre- and postnatal influences on preschool mental health: A large-scale cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(10), 1118–1128.
- Rogosch, F. A., Cicchetti, D., & Toth, S. L. (2004). Expressed emotion in multiple subsystems of the families of toddlers with depressed mothers. *Development and Psychopathology*, 16(3), 689–706.
- Romijn, G., Graaf, I. de, & Jonghe, M. de. (2010). *Kwetsbare kinderen. Literatuurstudie over verhoogde risicogroepen onder kinderen van ouders met psychische of verslavingsproblemen*. Utrecht: Trimbos-Instituut.
- Ronsaville, D. S., Municchi, G., Laney, C., Cizza, G., Meyer, S. E., Haim, A., et al. (2006). Maternal and environmental factors influence the hypothalamic-pituitary-adrenal axis response to corticotropin-releasing hormone infusion in offspring of mothers with or without mood disorders. *Development and Psychopathology*, 18(1), 173–194.
- Rutter, M., & Quinton, D. (1984). Parental psychiatric disorder: Effects on children. *Psychological Medicine*, 14, 853–880.
- Santvoort, F. van, Hosman, C., Doesum, K. van, & Janssens, J. (2011). Preventie programma KOPP/KVO onder vuur. *Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen*, 1, 16–19.
- Santvoort, F. van, Hosman, C., Doesum, K. van, & Janssens, J. (2014). Effectiveness of preventive support groups for children (8–12) of mentally ill or addicted parents: A randomized controlled trial. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 23(6), 473–484.
- Schneider, T., & Sibbles, B. (2003). De zorg voor verslaafde zwangeren en hun pasgeboren kinderen. In W. R. Buisman, J. Casselman, G. M. Schippers (Red.), *Handboek verslaving*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Seixas, J. S., & Youcha, G. (1985) *Children of alcoholism; a survivor's manual*. New York: Harper and Row.
- Shachnow, J. (1987). Preventive intervention with children of hospitalized psychiatric patients. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(1), 66–77.
- Shapiro, V. B. (2006). *De ouderbegeleidende positie bewaken wanneer een kind in gevaar verkeert*. Lezing uitgesproken in kader van de Lekkerkerker Lecture te Amersfoort (vertaald door J. Bolk). *Ouderschap en ouderbegeleiding*, 9(3), 199–211.
- Sharp, D., Hale, D., Pawlby, S., Schmuecker, G., Allen, H., & Kumar, R. (1995). The impact of postnatal depression on boys' intellectual development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 36, 1315–1336.
- Steinhausen, H. (1995). Children of alcoholic parents: A review. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 4, 143–152.
- Storm, J. M. (2007). *Geen kind meer... Een kusje...* Kirjaboek.nl
- Sullivan, P. F., Kendler, K. S., & Neale, M. C. (2003). Schizophrenia as a complex trait: Evidence from a meta-analysis of twin studies. *Archives of General Psychiatry*, 60, 1187–1192.
- Vanderplasschen, W., Derluyn, I., & Broekaert, E. (1993). Opvoedingsondersteuning van drugsverslaafde ouders en hun jonge kinderen. In W.R. Buisman (Red.), *Handboek Verslaving: hulpverlening, preventie en beleid* (pag. C-3130, 1–24). Houten/Diegem: Bohn Stafleu Vvan Loghum.
- Visser, A. H. (1994). Machteloze moeders, de hulpverlening aan moeders op de Jeugdafdeling van een RIAGG. *Maandblad Geestelijke Volksgezondheid*, 8, 829–840.
- Visser, A. H. (1997). Trauma en ouderschap, 'feedback' van het verleden op het heden. *Maandblad Geestelijke Gezondheid*, 6, 633–646.
- Vollebergh, W. A. M., Graaf, R. de, Have, M. ten, Schoemaker, C. G., Dorselaer, S. van, Spijker, J., & Beekman, A. T. F. (2003). *Psychische stoornissen in Nederland: overzicht van de resultaten van NEMESIS*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Vuyk, R. (1987). *Opgroeien onder de invloed van een psychiatrisch gestoorde ouder*. In R. Vuyk (Red.), *Opgroeien onder moeilijke gezinsomstandigheden* (2e druk, pag. 122–131). Leuven: Acco.

- Wang, A. R., & Goldschmidt, V. V. (1994). Interviews of psychiatric inpatients about their family situation and young children. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, *90*, 459–465.
- Weintraub, S. (1990/1991). Children and adolescents at risk for substance to life-stress, perceptions of child behaviour problems, parenting abuse and psychopathology. *International Journal of the Addictions*, *25*, 481–494.
- Weissman, M. M., Prusoff, B. A., & Gammon, G. D. (1984). Psychopathology in the children (ages 6–18) of depressed and normal parents. *Journal of American Academy of Child Psychiatry*, *23*, 78–84.
- Weissman, M. M., Wickramaratne, P., Nomura, Y., Warner, V., Pilowsky, D., & Verdelli, H. (2006). Offspring of depressed parents: 20 years later. *American Journal of Psychiatry*, *163*(6), 1001–1008.
- Wenselaar, L. H. (1997). *KOPP-kinderen: beschermingswaardig? Kinderen en hun ouder(s) met psychiatrische problemen*. In C. van Nijnatten (Red.), *Bij nader toezien, 75 jaar Ondertoezichtstelling* (pag. 63–76). Den Haag: SDU.
- Wernand, J. J. (1986). Gekwetste ouders-kwetsbare kinderen? De invloed van ouderlijke psychopathologie op kinderen I: een literatuuroverzicht. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, *10*, 687–718.
- Wernand, J. J. (1991). Gekwetste ouders-kwetsbare kinderen. De invloed van ouderlijke psychopathologie op kinderen II: kwetsbaarheid in longitudinaal perspectief. *Tijdschrift voor Psychotherapie*, *17*(1), 45–61.
- Wernand, J. J., & Kegel, I. (1993). Kinderen van psychiatrische patiënten. In G. Cluckers (Red.), *Handboek Kinderen en Adolescenten*. Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Werner, E. E., & Smith, R. S. (2001). *Journeys from Childhood to Midlife: Risk, Resilience, and Recovery*. New York: Cornell University Press.
- Whitaker, R. C., Orzol, S. M., & Kahn, R. S. (2006). Maternal mental health, substance use, and domestic violence in the year after delivery and subsequent behavior problems in children at age 3 years. *Archives of General Psychiatry*, *63*(5), 551–560.
- Wickramaratne, P. J., & Weissman, M. M. (1998). Onset of psychopathology in offspring by developmental phase and parental depression. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *37*(9), 933–942.
- Woititz, J. G. (1990). Adult children of alcoholics. Deerfield: Health Communications. Choose your parents wisely, parenting in America. *The Economist*, July 26th–August 1st, 2014.
- Zwaanswijk, M. (2014). De kindcheck op de huisartsenpost: mogelijkheden voor het signaleren van kindermishandeling, NIVEL. ► www.nivel.nl.
- Zwaluw, C. S. van der., Scholte, R. H. J., Vermulst, A. A., Buitelaar, J. K., Verkes, R. J., Engels, R. C. M. E. (2008). Parental problem drinking, parenting, and adolescent alcohol use. *Journal of Behavioral Medicine*, *31*, 189–200.

Register

A

B

C

A

aandachtsfunctionaris 200
 adfstichting.nl 196
 affectieve mogelijkheden van de ouder 39
 afhankelijke trekken 49
 agitatie 22
 agog.nl 197
 al-anon.nl 194, 196
 algemene signalen
 – baby 0–1 jaar 90
 – basisschoolkind van 6–12 jaar 92
 – bij nog ongeboren kind 90
 – kleuter van 4–6 jaar 92
 – peuter van 1 tot 3–4 jaar 91
 – puber van 12–18 jaar 93
 – (jong)volwassene van 18 jaar en ouder 95
 Angst, Dwang en Fobie stichting 196
 antisociale trekken 49

B

baby 0–1 jaar 90
 basisschoolkind van 6–12 jaar 92
 basiszorgcoördinatie kwetsbare kinderen (Bkk) 187
 belangen
 – maatschappelijke 17
 – tegengestelde 17
 – verstrengelde 16
 beschermende factoren 79
 – bij gezin 83
 – bij kind 82
 – bij ouder 82
 – in interactie ouder-kind 83
 – op het onderwijsniveau en arbeidsmarktpositie 84
 – op maatschappelijk niveau 84
 – samenhangend met sociale omgeving 84
 bipolaire stoornis 107, 108
 Bkk ▶ Zie basiszorgcoördinatie kwetsbare kinderen 187
 borderline 126
 borderlinetrekken 49

C

chronisch 13
 cijfers ▶ Zie aantal KOPP/KVO-kinderen 2
 cokevanjou.nl 196

competent kind 69
 competentie 5, 71
 coping
 – primaire 16, 34
 – secundaire 16, 34
 copingstijl 34, 35
 crisis in de thuissituatie 142
 crisisbeoordeling 141
 cross-aggregation 58

D

denkstoorissen 22
 depersonalisatie 22
 depressie
 – kenmerken 99
 depressieve ouders 16
 derealisatie 22
 disengagement 34
 dissociatie 22
 doe- en praatgroep voor kinderen en jongeren 194
 drankjewel.nl 195, 196
 drinktest 196
 drugsinfo.nl 195

E

En nu ik...! 194
 erfelijke component 28
 erfelijke kwetsbaarheid 5
 ervaringsverhalen.nl 195, 198

F

familial aggregation 58
 familievertouwenspersoon 197
 foetale-alcoholsyndroom 28

G

gameadviesopmaat.nl 195
 gesprekken
 – met ouders 159
 – met volwassen KOPP/KVO-kind 183
 gespreksvoering
 – motivationele 161
 – oplossingsgerichte 161
 – oplossingsgerichte met zieke ouder 164
 Gezin aan Bod 193
 gezinsfunctioneren 30

gezinsinterventie Beardslee 193
 gezinsklimaat 5
 gezinspolikliniek 7
 gezinspsychiatrie 7, 9
 gezinszorg, gespecialiseerde 192
 goed-genoeg ouderschap 37, 38
 gokken 197

H

hallucinatie 22
 hechting 85
 – ambivalente 87
 – angstige 86
 – (on)veilige 86
 – vermijdende 87
 high risk kinderen 4
 huiselijk geweld 27
 hulpverlening
 – doelen van 18
 – gedwongen 155
 – integrale 7
 – vrijwillige 155
 hulpverleningsvormen 192

I

identiteitsontwikkeling 33
 incident 13
 integraal behandelplan ▶ Zie integrale hulpverlening 8
 integrale behandeling ▶ Zie integrale hulpverlening 9

J

jellinek.nl 195

K

kind
 – middelen gebruikend 133
 – van ouder met schizofrenie 116
 – verslaafd 133
 kinderen van ouder met alcoholprobleem, aantal 25
 kinderen van ouder met verslaving, aantal 25
 kindermishandeling 27, 59
 – emotionele 65
 kindsignalen 89
 – bij ouder met depressie 100
 – bij ouder met schizofrenie 118

kleuter van 4–6 jaar 92
 KOPP/KVO
 – organisatie 203
 KOPP/KVO-kind
 – aantal 2
 – gesprek met minderjarig 173
 – middelen gebruikend/ver-
 slaafd 138
 kopstoring.nl 195
 kraambedpsychose 113

L

labyrint-in-perspectief.nl 196
 loyaliteitsgevoel 33
 LSFVP.nl 197

M

manie 109
 manisch-depressief 108
 manische ouder 109
 mantelzorg 197
 medische zorg onthouden 58
 mezzo.nl 197
 mijnhelp.nl 197
 mishandeling 58
 – lichamelijke 61, 62
 – non-verbale 61
 – verbale 61
 motivationeel interviewen 136
 multiprobleemgezin 27, 30

N

nar-anon.nl 197
 narcistische trekken 49
 nature 28
 niet-competent kind 69
 nurture 28

O

obsessief-compulsieve trekken 48
 oefencasussen 207
 oefenvragen 171
 ondersteuningsgroepen 193
 online cursus 197
 ontwijkende trekken 50
 openingszinnen in gesprek met
 kind 179
 opname van ouder 143

opnameafdeling 146
 opvoedingssituaties 51
 opvoedingsstijl 5, 37, 42
 ouder
 – met ADHD ► zie ADHD 132
 – met angststoornis 129
 – met bipolaire stoornis 107
 – met borderline 125
 – met een depressie 97
 – met psychose 111
 – met schizofrenie 115
 – met smetvrees 130
 – verslaafde 133
 – zelfdoding 151
 ouder-baby interventie 192
 oudercursus 192
 – online 192
 ouderrol 14, 37, 43
 ouderschap
 – falend 14
 oudertraining 192

P

paranoïde 22
 paranoïde trekken 48
 partijdigheid, veelzijdige 16
 pedagogische mogelijkheden van
 de ouder 39
 persoonlijkheidsproblematiek 47
 peuter van 1 tot 3–4 jaar 91
 Piep zei de muis 193
 postpartumpsychose 113
 probleemdrinker 25
 psychiatrische symptomen 22
 psychose 22, 111
 – symptomen 112
 puber van 12–18 jaar 93

R

risico 4
 risico's voor het kind 57
 risicofactoren 73
 – bij gezin 76
 – bij kind 74
 – bij ouder 75
 – in interactie ouder-kind 75
 – op maatschappelijk niveau 77
 – op onderwijsniveau en arbeids-
 marktpositie 77
 – samenhangend met sociale
 omgeving 76
 rolwisseling, ouder-kind 33

S

schaamtegevoel 33
 schizofrenie 116
 – symptomen 117
 schuldgevoel 33
 seksueel misbruik 58, 61, 63
 sociale binding, verstoorde 85
 – bij kind 86
 sociale isolatie 59
 sociale netwerk 5
 Stichting Meeleefgezin 194
 stoppenmetgokken.nl 197
 survivaalkid.nl 195, 197
 survivaalkidxl.nl 196, 197

T

theatrale trekken 49
 transgeneratiele overdracht 16,
 58
 transgeneratiele problema-
 tiek 30
 transgeneratiele risico 8

V

veronachtzaming
 – emotionele 58
 – lichamelijke 58
 – materiële 58
 – pedagogische 58
 verslavings symptomen 21, 24
 verwaarlozing, emotionele 27
 verwardheid 22
 vmdb.nl 197
 vooreenveiligthuis.nl 196

W

waan 22
 watdrinkij 196

Y

ypsilon.org 198

Z

zelfdoding 151
 zorgmijders 4